

16 Politieke tegenstellingen in de klas bespreken

Verstandig reageren bij zeer emotionele onderwerpen

Vooraf

Een politiek conflict kan vooral in multi-etnische klassen gemakkelijk leiden tot een zeer emotionele discussie. Het conflict tussen Israël en de Palestijnen,* conflicten tussen Koerden en Turken of bijvoorbeeld de oorlog in Irak en Afghanistan hebben op school vaak een krachtig effect. Ook een verkiezingsoverwinning van een allochtoon-onvriendelijke partij in Nederland kan grote gevolgen hebben.

U kunt het moment van een politiek conflict nauwelijks voorspellen. U weet wel dat u de gevolgen meteen de volgende morgen in de klas hebt.

1. Verzwijgen of bespreken?

Een aantal scholen kiest ervoor om het bespreken van actuele politieke conflicten in de klas te verbieden of af te raden. Ze doen dat overigens op zeer begrijpelijke gronden: het bespreken van politieke conflicten kan immers leiden tot nog grotere tegenstellingen tussen de leerlingen en docenten. Die scholen laten echter ook een unieke kans liggen. Juist tijdens een actueel conflict kan immers geoefend worden met ‘*verstandig reageren bij zeer emotionele onderwerpen*’.

* Zie het aparte artikel: ‘Het Midden-Oosten in de klas, hoe bespreken?’

Leerlingen die zeggen: 'laat al die klote Marokkanen nu maar oprotten'.

Leerlingen die zingen: Hamas, Hamas, alle Joden aan het gas.

Dit pleidooi voor professioneel reageren stelt hoge eisen aan de docent. Er zijn waarschijnlijk geen moeilijkere gesprekken dan deze. Het nuttige effect van deze gesprekken kan echter groot zijn, ook op lange termijn.

2. Liever niet bespreken als...

Er kunnen zeer goede redenen zijn om niet aan dit soort moeilijke gesprekken te beginnen. Die keuze zou, als het goed is, niet op angst maar op professionele argumenten gebaseerd moeten zijn.

- Kan de docent zo'n moeilijk gesprek aan? Is hij net ziek geweest of zit hij vandaag niet goed in zijn vel? Dan liever niet doen. Het kan hem te veel beschadigen.
- Heeft de klas een hekel aan de docent? Ligt er nog een ziekend conflict? Dan heeft een gesprek geen enkele zin.
- Bent u als docent in balans? Misschien roept de islam bij u grote angsten op. Misschien kunt u kritiek op Arabieren of op Joden niet verdragen, u merkt dat u 'ze' meteen gaat verdedigen. Misschien hebt u door uw persoonlijke geschiedenis een overgevoeligheid (rotwoord, klinkt denigrerend, dissend, niet in de klas gebruiken)

in een bepaalde richting. Daar is niets mis mee, maar ken uw beperkingen. Misschien laat u deze gesprekken dan beter aan een collega over.

Als klein kind liep ik (HK) met mijn moeder soms langs een woonwagenkamp. Mijn moeder pakte dan mijn hand krampachtig vast. Ze vermande zich, klemde mijn hand vast en probeerde ontspannen te zeggen: *Niks aan de hand, dat zijn heel gewone mensen, ze doen niks*. De onrust en angst die mijn moeder me toen doorgaf voel ik nog steeds als het over woonwagenbewoners en breder, als het over zigeuners en Roma gaat.

- Wil de docent dat de leerlingen zijn mening overnemen? Hoe sterker hij dit, bewust of onbewust, wil, des te ongeschikter hij is voor dit gesprek. Het is verstandig als de docent uitzui-vert wat hij diep vanbinnen eigenlijk wil.

3. Voorwaarden voor een goed gesprek

Wie besluit tot dit type gesprek dient zich voor te bereiden. Tot de noodzakelijke bagage van de docent behoort een goede kennis van zaken, een professionele houding en goede gespreksvaardigheden.

- U beseft natuurlijk dat pubers behoefte hebben aan zwart-wit standpunten. Die hebben ze nodig voor hun identiteit. Neem ze daarom serieus én soms met een grote korrel zout.
- Staat de docent er alleen voor? Is er teamoverleg

geweest? Is er schoolbeleid? Is er eventueel opvang als het gesprek uit de hand loopt? Elke docent heeft waarschijnlijk minimaal één steunende collega nodig.

De aanslag op het WTC in 2001 viel aan het begin van het schooljaar, op 11 september. Dat maakte het extra lastig voor scholen om er iets mee te doen. Er was vaak nog te weinig een band ontstaan tussen docenten en de leerlingen.

- Leerlingen verwarren vaak ‘iets begrijpen’ en ‘ergens begrip voor hebben’. Die woorden lijken op elkaar maar ze hebben een totaal verschillende betekenis. Begrijpen is snappen, je kunnen inleven. Begrip hebben betekent het goedkeuren, het ermee eens zijn.* Het zou belangrijk zijn als dit verschil al vooraf bekend is.
- Het heeft een belangrijk voordeel als de docent zelf het initiatief neemt voor het gesprek. Hij kan dan het moment kiezen en hij is voorbereid. Het alternatief is dat de leerlingen op een emotioneel moment het gesprek willen. Het kan dan voelen alsof het een afgedwongen gesprek is.
- Oefen met onderwerpen waarbij de emoties hoog kunnen oplopen eerst eens met een kleine groep, bijvoorbeeld als een deel van de klas weg is.

* Zorg dat u aansprekende voorbeelden paraat hebt om het verschil duidelijk te maken. Ik kan begrijpen (snappen, me inleven) dat iemand een mobieltje steelt, maar ik keur het af.

- Het wordt onhanteerbaar als de hele klas zich met het gesprek bemoeit. Is het een goed idee als de helft van de leerlingen moet luisteren en observeren?
- Het is niet slim om twee leerlingen met een tegenovergestelde mening voor de klas te laten discussiëren. Dan wordt het een wedstrijd om te winnen.
- Een strakke structuur is vaak noodzakelijk. Probeer een leerling voorzitter te laten zijn. Spreek bijvoorbeeld af dat we het niet met elkaar eens hoeven te zijn en dat we elkaars mening niet leuk hoeven te vinden, maar dat we elkaar als mens toch blijven respecteren
- Als de klas de gewoonte heeft om te discussiëren over moeilijke onderwerpen, dan zijn er misschien gesprekscodes ontwikkeld, bijvoorbeeld:
  - *Nu ben je een radio* (betekent: je luistert niet, je staat op zenden)
  - *Rood* (betekent: je bent veel te emotioneel)
  - *Winnen* (betekent: je bent er alleen op gericht te willen winnen)

4. Aandachtspunten tijdens gesprekken met een zware emotionele lading

De docent heeft een buitengewoon belangrijke rol tijdens het gesprek. Hij bepaalt in grote mate de sfeer, de grenzen, de richting en de leereffecten.

- Leg er vooraf nadruk op dat niemand van mening hoeft te veranderen. Iedereen mag zijn mening blijven houden. Het gaat er alleen om te

begrijpen wat de ander denkt. Mijn ervaring is dat leerlingen dan pas kunnen openstaan. Als mensen voelen dat ze moeten veranderen verzetten ze zich.

- Spreek leerlingen aan als individu, niet als vertegenwoordiger van een groep. Dus niet: 'Wat vinden jullie (moslims) daarvan?' of 'Hoe denken Turken daarover?' Daarmee zou u etnische of religieuze blokvorming versterken. Vermijd het denken in kampen.
- U wilt waarschijnlijk solidariteit op etnische basis verminderen; u wilt dat ze inhoudelijk naar standpunten kijken. Ga niet morrelen aan iemands betrokkenheid bij een partij maar stimuleer een zekere mate van ont-identificatie daarmee. Praat niet in wij-zij termen.
- U maakt een duidelijk onderscheid tussen enerzijds kritiek op een land en anderzijds gedrag tegen individuen hier in Nederland. Je mag vinden dat Turkije zich misdraagt tegen de Koerden, maar dat mag geen effect hebben op de manier waarop je je gedraagt tegenover Turkse medeleerlingen.
- Om rust te bevorderen. Leg er nadruk op dat 'wij als klas' sowieso niet bepalen wat er in de wereld gebeurt. Dus hoe we ook praten: de situatie daar blijft toch gelijk. Daarom kunnen wij in de klas rustig over allerlei meningen praten. Wij zijn geen politici.
- Een leerling zal uitsluitend van standpunt kunnen veranderen als hij éérs het gevoel heeft dat hij gehoord wordt. Als u anti-islamitische uitingen negeert, dan zullen islamitische leerlingen geen boodschap hebben aan uw mooie

woorden. Als autochtone leerlingen het gevoel hebben dat zij geen aandacht krijgen, dan zult u eerst aan hen aandacht moeten besteden. Een leerling moet zich 'erkend' voelen in zijn standpunt en in zijn emoties. Voorbeelden:

Je vindt dat Amerika het aan zichzelf te danken heeft dat... Je vindt eigenlijk dat Nederlanders nu tweedegradersburgers aan het worden zijn. Je vindt dat Israël te snel de schuld krijgt als... Je bent kwaad dat er altijd te veel aandacht is voor... Pas nadat de leerling zich gehoord voelt kan hij wellicht luisteren naar andere standpunten. Dat biedt overigens geen garantie; het is wel een noodzakelijke voorwaarde.

Bent u in gelijke mate gespitst op grimmigheid en fanatisme bij allochtone als bij autochtone leerlingen? Let u in gelijke mate op anti-arabisme en anti-semitisme?

- Soms kan het nuttig zijn als een leerling de mening van de ander (met tegenovergestelde opvattingen) in zijn eigen woorden moet herhalen. Het brengt een nuttige rust in het gesprek.
- Er is ook een moment dat de docent zijn eigen mening geeft. Hij mag respect voor zijn mening verwachten als hij respect voor de mening van zijn leerlingen heeft gehad. Hij doet er goed aan dat respect te 'eisen'. Ook dat hoort bij het leerproces.
Het is meestal niet verstandig die mening in het begin al te geven, ook niet als ze daar naar hen-

gelen. Laat merken dat u openstaat voor een verandering van uw mening.

- Corrigeer onjuiste feiten. De docent is niet alleen gespreksleider. Hij kent de feiten. Er zijn leugens die hij behoort tegen te spreken. Tegenover alle partijen.

- De *Protocollen van de wijzen van Zion* zijn een bewezen falsificatie.

- Moslims, terroristen en Arabieren, dat is niet allemaal hetzelfde.

- Fundamentalisme en geweld is niet hetzelfde. De manier waarop de docent confronteert, vraagt zorgvuldigheid qua stijl en vasthoudendheid ten aanzien van de inhoud.

- De docent bevordert nuances. Zijn manier van vragen kan daaraan bijdragen. Docenten zijn geneigd vooral te vragen naar instemming: ‘Ben je het hier mee eens?’; ‘Wie vindt dat ook?’; ‘Vindt iedereen dit een goede oplossing?’.

De docent kan nuances bevorderen door een ander type vragen: ‘Wie is het hier *niet* mee eens?’; ‘Wie denkt er anders over dan...?’; ‘Is er iemand met een mening die we nog niet gehoord hebben?’ et cetera. U maakt duidelijk dat nuances welkom zijn.

- In een open gesprek moeten leerlingen in principe alles mogen zeggen. In een rechtstaat gelden echter twee grenzen. Je mag geen geweld gebruiken en je mag geen haat zaaien. Dus je mag niet oproepen tot haat, vernedering of buitensluiting. U staat geen racisme toe.
- U wilt geen racisme, maar waar ligt uw grens? Er is een grijs gebied. Een paar verhelderingen. Binnen datgene waar u moeite mee hebt kan een waardevol onderscheid gemaakt worden. U kunt

het a. *Onprettig*, of b. *Onsmakelijk/onfatsoenlijk* of c. *Onaanvaardbaar* of zelfs d. *Onwettig** vinden. Is juichen over een bom die onschuldige burgers van de tegenpartij heeft getroffen onaanvaardbaar of 'alleen' verregaand onsmakelijk? Waar ligt uw grens van wat aanvaardbaar en wat onaanvaardbaar is?

Uw leerlingen zeggen bijvoorbeeld:

Amerika voert een schofterige politiek.

Amerikanen, het is allemaal tuig.

Van mij mogen ze meteen de meeste, alle Amerikanen doodschieten..

Ik ben blij, ik juich als een aanslag gelukt is.

Ik geef geld voor aanslagen.

Ik meld me aan voor zo'n aanslag.

Kom op jongens, laten we een aanslag plegen.

In de bovenstaande reeks uitspraken veranderen vier elementen.

- Opvattingen veranderen in gedrag.
- Constateringen veranderen in haatdragende, opruiende taal.
- De mate van generalisering neemt toe, en
- De mate van steun aan actief geweld neemt toe.

In de combinatie van die vier gegevens verandert ons oordeel van onprettig naar onsmakelijkheid naar onaanvaardbaar en naar onwettig.

* Dank aan Kees Schuyt voor deze belangrijke indeling.

Alleen maar kreten

Er zijn docenten die zeggen dat over politieke onderwerpen geen discussie te voeren is, zeker niet als het gaat over Israël of over de holocaust. Zij zeggen dat hun leerlingen dan alleen nog maar in kreten, in onliners kunnen communiceren. Misschien is dat waar. Misschien is er dan juist nog veel te doen. Maar gemakkelijk is het niet.

- De schadelijkheid van vooroordelen en van opruiende taal is afhankelijk van de macht van de groep tegen wie het gericht is. Vooroordelen tegen miljardairs zijn minder schadelijk dan dezelfde vooroordelen tegen zwakken in de samenleving. De ‘machtigen’ zijn immers relatief onkwetsbaar, de minder-machtigen zijn in hun wonen, werken en welzijn kwetsbaarder. In de Nederlandse situatie heeft ‘die rot-Nederlanders’ en ‘die rot-Turken’ een verschillende schadelijkheid. Vergelijk: een lucifer heeft naast een kruitvat een andere schadelijkheid dan diezelfde lucifer naast een emmer water.
- Laat leerlingen weten wat het effect is van het woord ‘jullie’ als beschuldiging.
Jullie hebben ons aangevallen.
Wat jullie toen gedaan hebben...
Wij zouden zoets nooit doen, jullie wel.
Het praten in ‘jullie’- en ‘wij’-taal maakt het de ander bijna onmogelijk om ontspannen te blijven denken. Bijna altijd voelt de ander zich dan aangevallen en slaat terug.

- Het is belangrijk dat de docent veel vragen stelt op meta-niveau. Niet alleen over de inhoud. *Waardoor raakte jij nog sterker van mening dat..., Hoe kwam het dat je kwaad werd? Wat dacht je toen...*
De pedagogische leerwinst is dat leerlingen leren nadenken over conflicten.

Het LSD-model:

- U Luistert goed, ook naar de gevoelens.
  - U vat **S**amen.
  - U vraagt **D**oor op de denklijn van de ander.
- Voorkom vechtgesprekken, ze zijn typerend in sterk emotionele situaties. U las het al elders. De docent herkent dergelijke gesprekken aan:
    - Snelle wisselingen: de leerlingen denken niet echt na: tik tak tik tak. Welles nietes. Bouw twee seconden rust in.
    - Veel ‘ja maar’. ‘Ja maar’ betekent ‘nee’. Gebruik liever: ‘ja en’.
    - Veel waarom-vragen. ‘O ja, en waarom hebben jullie ons toen aangevallen?’ Het woord ‘waarom’ wordt bijna altijd als een aanval ervaren.
    - Twijfelloze absolute taal: ‘Het is toch logisch dat... Ieder verstandig mens vindt dat...’

Ik (HK) herinner me uit mijn puberteit dat ik doodsbang was dat iemand me op een rustige manier vragen zou stellen over mijn (extreme) standpunten. Ik voelde

dat ik ze dan niet zou kunnen volhouden. Ik besef nu dat ze een deel waren van mijn identiteit. Ik overschreeuwde mijn eigen twijfels, diep vanbinnen wist ik dat toen al. Ik was altijd blij als een gesprek een welles-nietesgesprek werd. Dan hoefde ik niet van mening (van identiteit) te veranderen.

- Voor de autochtonen in de klas is het een handicap dat ze vaak moeilijk het sterk emotionele taalgebruik van allochtone leerlingen kunnen verdragen. Nederlanders denken ook vaak dat Italianen altijd ruzie hebben. Blijf op de inhoud letten.
- En leg uit dat sommige mensen meer praten vanuit hun emoties en dat anderen meer afstand nemen ten opzichte van hun emoties.

Tijdens een verhitte discussie zegt de docent tegen een leerling: *Nu doe je alsof je mijn vijand bent.* Dat gaf een omslag in de discussie. Dat wilde de jongen blijkbaar niet zijn.

- Leerlingen kunnen nog meer leren over conflicten. De school kan een aantal leerlingen trainen tot 'conflictbemiddelaar'. Docenten zijn echte pedagogen als leerlingen bijvoorbeeld het volgende gaan begrijpen:
  - Reageren vanuit primaire emoties (angst, wraak) lucht op maar levert niets op. Je reageert beter als je eerst even nadenkt.

- Het is niet stom om van mening te veranderen. Het kan heel moedig zijn.
- Twijfelen is niet zwak en genuanceerdheid geen gebrek aan daadkracht.
- Als je pijn met pijn vergelddt, gaat de escalatie steeds verder.
- Haat kan de ander vernietigen; haat vernietigt ook jezelf.
- Ook in een boze reactie behoor je maat te houden.
- De slachtofferrol is voor zwakke groepen aantrekkelijk en ook zeer schadelijk.
- Je gaat soms extra hard solidair schreeuwen omdat je weet dat je niets kunt doen.
- Als je wijst naar een ander, wijs je met vier vingers naar jezelf.

5. Kleine losse aandachtspunten

- Na de vliegtuigaanslag op het WTC in New York werden op een ROC alle 250 leerlingen in de aula bij elkaar gebracht voor een herdenkingsdienst en de toen overal in Nederland gebruikelijke drie minuten stilte. Tijdens die drie minuten liep een groep van vijftig jongeren joelend naar buiten.
Veel leerlingen voelden zich gedwongen. Door het massale karakter was het weglopen niet in de hand te houden. Een beter alternatief was misschien geweest de herdenking per klas te organiseren.
- Dwing leerlingen niet tot activiteiten waar ze niet achter staan. We willen zelfstandig denkende leerlingen.

- Een dag voor de invasie in Irak liepen de spanningen op een ander Amsterdams ROC al hoog op. Het broeide. Op initiatief van een Marokkaanse docent werden alle leerlingen van niveau 3+4 bij elkaar gehaald in de aula. Ze kregen brood, dadels en melk, een Noord-Afrikaanse rituele begroeting voor degene 'die komt in vrede'. Daarna was de spanning er af. Het was alsof de Marokkaanse jongeren door het ritueel hadden gezegd: *wij zijn vredelievend, wij kunnen verder niets doen aan wat nu gebeuren gaat.*
- Als de school de doden van een oorlog betreurt dan is het veilig en waarschijnlijk de enige mogelijkheid om alle doden te betreuren. Iedereen kan dan in zijn hart zijn eigen doden de meeste aandacht geven. Het nadeel is echter dat daders en slachtoffers dan gelijke aandacht krijgen.

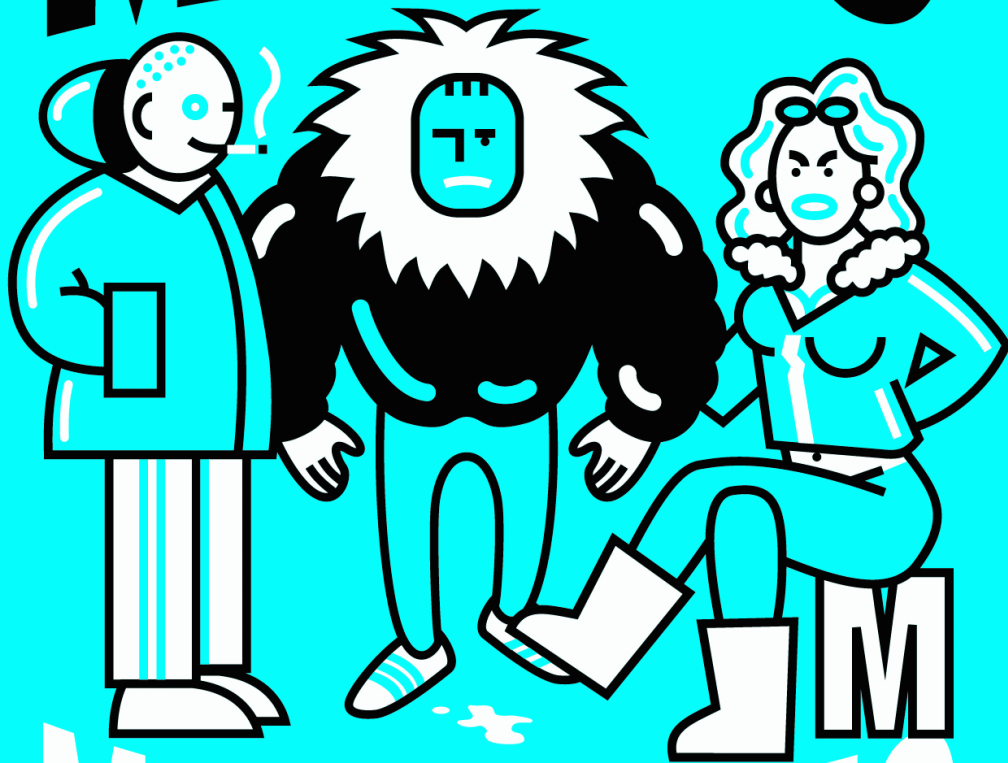
Tot slot

U vindt misschien dat er wel erg hoge eisen aan u worden gesteld. Het is niet anders. Professionaliteit is per definitie niet simpel.

Maar stel nou eens dat na een schooljaar vijf leerlingen door uw toedoen een beetje meer besef hebben van het bovenstaande, is uw schooljaar dan zinvol geweest?

Hans Kaldenbach

MACHO

MANNETJES

**99 TIPS OM DE
STRAATCULTUUR TERUG
TE DRINGEN UIT UW SCHOOL**

PROMETHEUS